

Українська філософія в світовому філософському полілозі.

Бондаревич І.М. Українська філософія в світовому філософському полілозі. Сьогодні українська філософія переживає часи відновлення, звільнення від стереотипів мислення минулої епохи. Її перспективи знаходяться в лоні діалогу слов'янських філософій, її майбутнє пов'язано з переусвідомленням власної своєрідності та з нестримним польотом думки як такої.

Ключові слова: світовідчуття, світорозуміння, діалог Схід-Захід, українська «філософія серця», світова філософська думка.

Сучасний етап розвитку української філософської думки пов'язаний з переусвідомленням витоків української філософії, обумовлюючих причин, спричиняючих умов, логіки її розгортання та місця, що вона посідає в світовій філософії. Означені тенденції актуалізуються завжди, коли постає питання вибору подальших шляхів розвитку. Адже кожна з них має свій нюанс і особливе значення. Три перші тенденції сьогодні успішно реалізуються в чисельних доробках з історії української філософії. Визначення місця української філософії в світовому контексті, зокрема того, що сприяє необхідному підвищенню рівня самооцінки середньостатистичного українця, дозволяє враховувати досягнуті рубежі в подальшій розбудові української філософської думки.

Мета статті полягає в уточненні внеску української філософії в світовий філософський процес. Вирішенню поставленої задачі сприяє фокусування на сутнісній рисі філософії – діалогічності. Філософські теорії, концепції, ідеї засобами діалогу оформлюються в злагоджений потік трансценденції. Філософський діалог - то напружене поле спрямованих одне на одну творчих думок про світ, про людину, про суспільство, їх взаємодію. Залучившись до нього, неможливо лишитися байдужим, поволі захоплюєшся цим процесом і ... народжується власна ідея.

Варіації філософських діалогів різноманітні. Часовий вимір філософського діалогу дозволяє стежити за ним впродовж конкретної історичної епохи, а також відчутти діалог між самими історичними епохами. Просторові варіації філософського діалогу теж різні: від особливостей філософствування окремих етносів до грандіозного філософського діалогу між Сходом і Заходом. Світовий філософський процес постає в діалозі Сходу і Заходу, і ми маємо в ньому визначити внесок української філософії.

Світова філософія є грандіозним діалогом Сходу і Заходу, що триває тисячоліття. Його зміст - філософський набуток людства. Сучасна філософія є не що інше, як діалогізування, розпочате на Сході вустами староіндійської і старокитайської філософії і згодом підтримане на Заході європейською філософською думкою.

Філософія на Сході (Індія, Китай) виникає більш ніж 4 тисячі років тому. Філософія Заходу (Греція, Рим) молодша на 1,5 тисячі років. Відокремлені інформаційно і географічно, філософії Сходу і Заходу закономірно виникають на певних етапах соціально-економічного розвитку суспільства – в процесі відокремлення розумової праці від фізичної. І філософія Сходу, і філософія Заходу є наступницями міфології й релігії, підіймають однакові питання (бачення світу і місця людини в ньому), акумулюють можливі шляхи влаштування людського життя.

Тож, умови народження і перші кроки філософії Сходу та Заходу дуже схожі. Цей факт пояснюється визначальним впливом психофізичних факторів на людину світанку цивілізації. В ході еволюції людське тіло закарбувало багато інстинктів – програм самозбереження і виживання. Реакції злиття зі світом, що виявилися в міфі, і способи уникнення світу, що проявилися в філософії самотворення, якраз і є одними з них. Тому те, що на Сході і на Заході **перше світовідношення результується створенням міфу**, а історично **першим світорозумінням є пропозиція зречення від навколишнього світу** (в східній філософії вона акумульована в теорії і практиках духовного

зростання староіндійської філософії, а в західній філософії вона представлена у вченнях стоїків, скептиків, епікурейців доби еллінізму) не є випадковістю.

Хода світової філософії постає в череді світорефлексій. Нас цікавить їх наступність, зумовленість психофізикою діяльності людини. Як то людина стикається із невідомим об'єктом (у нашому випадку – зі світом), зрозумілими виявляються перші відчуття остраху на фоні інтересу, потім інтересу експериментальних спроб на фоні необхідності співіснування з об'єктом, потім програмного, цілеспрямованого трансформування об'єкту, і врешті решт, на тлі розуміння логіки об'єкту, ефективна співпраця. Помітимо, що історія філософії саме в такому порядку фіксує варіації рефлексій світу.

Першу світорефлексію - обґрунтування втечі і зречення світу - знаходимо в староіндійській філософії. Психофізичні практики, закони карми, буддійської нирвани – це все пропозиції пошуку щастя і гармонії у внутрішньому світі, і, одночасно, пропозиції втечі із світу зовнішнього.

Позбавлення... Хіба ж не такою є перша наша думка, коли ми стикаємося із проблемою? Але не завжди можливо втекти, або зректись. Якщо залишаєшся, то другою думкою є - пристосуватись. З такою світорефлексією знайомить старокитайська філософія.

Історично друга світорефлексія старокитайської філософії являє пропозицію влаштування людини у світі. Спостерігаючи загальні принципи світу, природи, родинного життя, старокитайські філософи вибудовують засади *вкорінення людини у світі*. Пізнання світу і різноманітних його проявів відбувається з метою використання його принципів людиною: уподібнення людського життя до природного. І сьогодні означена пропозиція має своїх прихильників - Природа продовжує зачаровувати людину універсальністю своїх зв'язків.

Після ідеї зречення, опрацьованої індійською філософією, логічною і цілком зрозумілою виглядає пропозиція китайської філософії – людина має вкорінитись у світі, пізнаючи його принципи і відтворюючи їх у своєму житті.

Наступна світорефлексія реалізується на тлі значного накопичення людиною досвіду. Знання роблять людину більш впевненою у собі, а формати відтворення принципів світу поступово стають затісними, обмежувачими, і людина їх відкидає. **На часі перетворення світу.** Його теоретичний варіант явила антична філософія. Практикою перетворення вважаємо історію західноєвропейської цивілізації.

Очевидно, що світорефлексії Сходу і Заходу, відповідаючи особливостям людського сприйняття, все ж таки, складають *диспозицію*. Стосунки «людина-світ» на Сході регулюються за допомогою духовного зростання людини, а на Заході через перетворення світу на потрібне. Протилежна спрямованість філософських систем Сходу і Заходу бере свої витoki з архаїчних міфів про створення світу. Останні запліднені зовсім різними енергіями. На Заході накопичується перевага **енергій перетворення світу**, тоді як на Сході акумулюються **підходи вкорінення людини в світі**.

Міф про походження світу на Сході. Із пилу, попелу, води, каміння, в суцільному хаосі з'являється яйце. З нього народжується Першолюдина (індійською Пуруша, китайською – Паньгу). Першолюдина – це не просто перша людина, вона уособлює цілий світ. В боротьбі чудовиська розривають Паньгу на шматки, які розлітаються скрізь. Кожний окремих шматочок – це звичайна людина, яка прагне знов поєднатися із цілим...

Міф про походження світу на Заході. Всесвіт народжується з Відкритої Пащі (вона вбирає і повертає назад): з неї з'являється Гея-земля, Уран-небо і їх діти. Один із дітей, Кронос-час, зажадав зайняти місце свого батька. Жорстоко, криваво, відтявши дітородний орган, Кронос вбиває свого батька і займає його місце, перетворює усі порядки на **свої**...

Тож, маючи схожі умови і логіку розгортання, обумовлену природою людини, західна і східна філософія мають всі підстави уособлювати світовий філософський діалог. Його форматом виступають кардинально різні способи вирішення одних і тих самих питань.

Питання 1. Як людина має відноситися до світу?

Все те, чим сповнені східні міфи - енергія злиття зі світом, перевага Цілого, самостійний рух до вищої мети – це інтенції, які згодом знайшли своє втілення в східній філософії. На Сході людина вибирає шлях покори світові через злиття з ним. Це краща пропозиція, аніж чинити опір. Уявімо образ людини, яка розкинула руки назустріч світові. Вона занурюється в нього, зголошуючись прийняти все: і щастя і журбу.

Світовідношення на Заході передбачає активне перетворення світу для власного комфорту і задоволення. Антична філософія починається з проблеми «arche». Хто прагне достеменних знань про початок світу? Здається той, кому мариться ним володіти.

Крізь всю історію західноєвропейської філософської думки проходить проблема **суб'єкту** і спостерігаємо розвиток **діалектичного мислення**. В класичній традиції *діалектика* переживає еволюцію від методу пізнання (починаючи з софістів і Сократа) до принципу розвитку світу (в системах німецької класичної філософії). В німецькій філософії діалектика остаточно збирає в єдине онтологію і гносеологію, буття і мислення, і набуває статусу науки. Як метод пізнання і теорія розвитку діалектика знаходить себе в філософії марксизму. Матеріалістична діалектика марксизму в свою диспозицію отримує діалектику релігійної філософії, що пов'язана з іменами католицьких філософів - Ж.Марітена, Е.Жильсона, Г.Марселя, П.Т.де Шардена, з іменами протестантських авторів - К.Барта, П.Тілліха, Р.Нібура, з іменем філософа юдаїзму М.Бубера, ісламських авторів - Джемела ад-Діна, Мухаммада Ікала, і вітчизняними релігійними філософами - В.Соловйовим, М.Бердяєвим, П.Флоренським, С.Булгаковим, С.Франком. Помітимо, що модерна філософія «причин» і постмодерна філософія «умов» продовжують діалектичний рух західноєвропейської філософської думки.

Суб'єктивізм західноєвропейського філософствування починається з ідеї самообґрунтування (знаходимо її в давньогрецьких міфах) і трансформується в неодмінне врахування людської природи за найсуттєвіший фактор пізнання

світу. В західній філософії суб'єктивізм артикульований відомими філософськими запитаннями: «звідки ми?», «хто ми?», «куди йдемо?».

В античній філософії суб'єктивізм перемижується з космологією. В середньовічній - його вуалює метафізична проблематика. В епоху Відродження індивідуалізм висувається в наріжні принципи. Новий час привертає увагу до пізнавальних властивостей суб'єкту, а німецька філософія XVIII-XIX століть презентує феномен свідомості. Некласична філософія акцентує відчуття суб'єкту і проблему сприйняття. В постмодерній філософії суб'єкт також вирає значну роль - існування ототожнюється з його сенсом.

У цілому, західноєвропейська філософія являє спробу зацікавленої собою людини зрозуміти цей світ. Вона здійснюється в почерговому перекладанні логіки світу на логіку суб'єкту і навпаки, у відокремленнях і злитті людини зі світом. Світ первісної людини був невід'ємним від її інтуїції; згодом людина відокремила себе від світу, намагаючись зрозуміти його в поняттях (Античність); зневірившись у власних силах, людина кидалася до Бога (Середньовіччя), а зміцнившись духом, піднесла себе до Творця (Відродження); потім вона визначила своїм призначенням пізнання (Новий час), і в запалі розумової діяльності почала осмислювати навіть власні відчуття (некласична філософія); зрештою людина навчилася створювати модуси світу і отримала їх мультіверсум (постмодерн). Але, діставши можливість бути неодмінно щасливою в декількох з них, людина вирішила продовжити пошуки.

Таким чином, пропозиції світовідношення на Сході і Заході, шикуючись відповідно психології людського сприйняття (втеча, пристосування через пізнання, перетворення), складають певну диспозицію одна одній в точці прикладання зусиль (людина, світ). Філософія Сходу акумулює переважно пропозиції змінитися для самої *людини*, доказом цього є безліч східних духовних практик. Західноєвропейська філософія являє теорію (класичний варіант) і практику (постмодерн) перетворення *світу*. Вточнімо це через наступні питання.

Питання 2. Як людина має відноситися до буття?

На Сході буття визнається стражданням, тому занурившись в себе треба змінитися самому. Йдеться про зміну свого сприйняття із страждання на гармонію (для цього необхідно зазнати просвітлення).

На Заході відношення до буття виявляється у гнучкості перетворення. Можна згадати притчу про теля, яке біжить за возом. Теля, зашморгнуто мотузкою на шиї, нагадує людину, яка закинута у світ. Мотузка то примушує теля бігти швидше, то осікає його спроби рушити ліворуч або праворуч. І от теля влаштовується бігти на певній дистанції, так, щоб мотузка провисала і не спричиняла болю. Створюється ілюзія свободи.

Питання 3. Як розуміти людину взагалі?

На Сході людина ближче до Природи, аніж до суспільства. Метою її життя є здобуття цілісності із світом. Ще одним буттєвим орієнтиром, похідним від природності східної людини, є фаталізм (світ незмінний, а значить у ньому все зумовлено і визначено наперед). Звідси ідея підпорядкування буттю, і це також пояснює усталеність традицій на Сході. Важливим є розуміння закону віддяки – карми. Людина, яка негідно прожила своє життя, має знов з'явитися в земному житті: «... хто крокує цим шляхом знов народжується тут хробаком, або комашиною, рибою, птахом, львом, кабаном, гадом, або тигром, або людиною у відповідності власним діянням і знанням» («Кайвалья», 12).

На Заході гіпертрофовано, занадто прибільшено значення людської індивідуальності, акцентовано особистісні якості людини. Буттєвий орієнтир складають цінності, які кожна людина обирає на свій власний розсуд.

Питання 4. Що є добро?

Добром на Сході розуміють виконання тієї ролі, якою тебе наділило суспільство.

Добро на Заході уособлюється в ідеї прощення людини, яка переступила межу дозволеного в процесі перетворення світу.

Таким чином, маючи спільні підстави (логіку людського сприйняття), філософствування, Схід і Захід утворює напружене поле протиставлень своїх пропозицій. А за законами діалектики, в такому полі має з'явитись нова ідея.

На межі Сходу і Заходу, здолавши сили їх тяжіння, напитана глибинними архетипами слов'янського етносу, зросла українська «філософія серця». Українська філософія - своєрідне явище світової філософії. Її буття в історії світової думки розгортається в полі магнетизму західної і східної традицій.

Географічно й історично українці знаходяться в напруженому просторі стосунків західної і східної цивілізацій. Останній утворюється грецькими колоніями в Криму; нашествия кочовиків (печенігів, половців турків, монголо-татар); через тривале знаходження західноукраїнських земель в складі князівства Литовського, Речі Посполитої, Австро-Угорщини; входження південно-східних українських земель до складу Російської імперії та існування Української Радянської Соціалістичної Республіки у складі Радянського Союзу. Але, не зважаючи на постійні зміни кордонів українських земель, перервність державних традицій, культурні злами українського етносу, з перетин простору-часу постає вітчизняна філософія. Українська філософія відбулася. Оминувши небезпеку злиття і втрати власної індивідуальності, у XVII-XVIII століттях вона предстала у всій красі свого кордоцентризму. Саме «сердешність» зробила українську філософію визнаваною.

Для українців діалог Сходу і Заходу є не тільки загальнолюдським здобутком. Українська ментальність загартована в епіцентрі діалогу західного і східного світовідношення. Географічне положення України між Сходом і Заходом - це особливість буття на межі: граничність у мисленні, граничність національної культури.

Злет української філософської думки припадає на XVII-XVIII століття. Це був час, коли Захід і Схід наближались одне до одного: у А.Шопенгауера лунала тема «життя - страждання», що була провідною в староіндійській філософії, а традиційний Схід приймав торгівельні і дослідницькі експедиції із Заходу. Саме тоді українські кордоцентричні ідеї оформились у філософські вчення. Останнім вдалось здолати межі протиставлень західної і східної філософії.

Світоглядні засади українського філософствування являють діалектичний розвиток диспозиції західного і східного філософствування. На слов'янських теренах зростає **любвне відношення до світу**. Його витoki зберігають слов'янські архаїчні міфи (засади філософствування зіждяться саме на них). **Якщо в західних міфах знаходимо налаштованість на перетворення світу, а в східних - прагнення власних змін за для досягнення гармонії зі Всесвітом, то слов'янські міфи зарядженні енергією любові: світ треба любити і пізнавати різноманіття його ладу.**

В розумінні людини українська думка також виходить на нові обрії щодо протиставлень Сходу і Заходу. На Сході життя з давніх давен сприймалось як страждання, на Заході – як шанс здійснитись і реалізувати себе, а в українській філософії - життя постає для людини можливістю бути щасливою.

І у питанні місця людини в світі українська думка полишає диспозицію Сходу і Заходу. Над людиною Сходу завжди тяжів примат громади, суспільства, загалу, світу. Антропоцентричне мислення Заходу не рідко стягувало людину в хаші егоїзму. В українській філософії людина постає цілісною, природною істотою, яка розпрацьовує свою духовну складову.

Показником рівня української філософії є *розуміння добра*. Якщо на Сході добро виявляється в утриманні людини в межах, визначених їй суспільством (виконання ролі накладеної суспільством), то на Заході, навпаки, добром вважається перевершення себе, здолання власних і будь-яких меж. В слов'янській традиції добром є вияв любові через відповідальність і милосердя.

Своєрідність української філософії обумовлена слов'янською ментальністю. Зважимо той факт, що в діалозі Схід-Захід українська філософія демонструє суттєво нову варіацію світо- і людино- розуміння, а з російською філософією її пов'язують стосунки *взаємодоповнення*. Антропоцентризм української філософії пасує до соборності російської філософії; інструментальна українська релігійність (як засіб досягнення мега-мети, якою є щастя конкретної людини) сповнюється онтологічною російською релігійністю (релігійність як буття і релігійний досвід існування в Бозі, перехід людських почуттів у

трансцендентний вимір); ідеї виховання національної свідомості і патріотизму української філософії набувають нового значення на тлі досліджень процесів соціального розвитку в російській філософії; аскетизм і подвижництво; відповідальність і милосердя також сповнюють одне одного. І це означає, що **пошук перспектив розвитку української філософії в діалозі слов'янських філософій може виявитись плідним.**

Сьогодні українська філософія переживає часи відновлення, звільнення від стереотипів мислення минулої епохи. Тому її майбутнє пов'язано з переусвідомленням власної своєрідності, з прагненням лунати в полілозі світової філософської думки та з нестримним польотом думки як такої.

Література:

1. Історія української філософії // Історія філософії: Словник. - К., 2005.
2. Русин М.Ю., Огородник І.В. Історія української філософії.- К.: Ак-видав, 2008.
3. Тонкін Е. Історія і етнічність // Націоналізм. Антологія. - К., Смолоскип, 2006.

Бондаревич И.Н. Украинская философия в мировом философском полилоге. Сегодня украинская философия переживает своё возрождение, освобождается от стереотипов мышления пришлого. Перспективы её развития находятся в полилоге славянских философий. Её будущее связано с переосмыслением собственного своеобразия и с неудержимым полётом мысли как таковой.

Ключевые слова: мироощущение, миропонимание, диалог Востока и Запада, украинская «философия сердца», мировая философия.

Bondarevich I. Ukrainian philosophy in the world philosophy polylogue.

Today Ukrainian philosophy is experiencing times of recovery and liberation from the stereotypes of thinking of the bygone era. Its prospects are located in the dialogue of Slavic philosophies, its future lies in rethinking of its own originality and uncontrollable flight of thought.

Key words: worldview, outlook, East-West dialogue, the Ukrainian «philosophy of the heart», a world philosophy.